

Aykan Erdemir

erdemir@fas.harvard.edu

Joyce L. Ogburn, Current Anthropology dergisinde yayınlanan “Antropoloji ve İnternet Üzerine” adlı makalesinde şu tespitte bulunuyor: “İnternet bir gerçeklik olarak olduğu kadar, bir konu olarak da mesleki yaşamlarımızı ele geçirmiştir” (1997: 286).*

Bu gelişme modernleşme sürecine paralel olarak, akademik sınırlarını sürekli sorgulayıp, yeniden tanımlamak zorunda kalan folklor ve antropoloji gibi bilim dalları için üzerinde düşünülmesi gereken yeni soruları da beraberinde getiriyor. Pertev Naili Boratav, Halk Edebiyatı Dersleri

adlı eserinde, folklor biliminin araştırma sahasının tarih boyunca kimi akademik geleneklerde genişlerken, kimilerinde de daraldığını belirtmiştir (2000: 22-27). İnternet gibi yeni bir olgunun belirmesi de folklor ve antropoloji bilimlerinin araştırma sahalarının yeniden belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yazı böyle bir sorgulama sürecini başlatmak için çeşitli kuramsal ve yöntembilimsel soruları, etnografik alan çalışmam sırasında karşılaştığım bazı örnekler eşliğinde sunmayı amaçlamaktadır.

İnternet’in göz ardı edilemeyen bir gerçeklik olarak gündeme gelmesi, folklor ve antropolojiyi iki seçenekle karşı karşıya bırakmaktadır. İnternet ya akademik sınırların dışına atılacak, ya da bu bilimlerden araştırma alanı içine alınacaktır. Bu sorundan kurtulmanın belki de en kolay yolu, İnternet’i hızla folklor ve antropoloji bilimlerinin dışına atmak olabilir. Folklorun geleneğin bilimi olduğunu iddia eden araştırmacıların, İnternet gibi çağcıl bir olguyu -özellikle de Türkiye gibi gelenekler açısından “Birinci” Dünya Ülkeleri’nden aslî farklılıkları olduğuna inanılan bir coğrafyada- araştırma sahası sınırları dışına taşıması hiç de zor değildir. Pek çokları için de, hızla yokolmakta olan “kalıntıları” [Boratav’ın deyimiyle “survivance”ları, yani “eski müesseselerin bakiyeleri”ni (2000: 22)] çalışmak, ve bu yolla “kurtarmak (salvage)” seçeneği varken, İnternet gibi konularla zaman kaybetmek bağışlanamaz bir ihmaldir. Bu arada akademisyenlerin İnternet’e kayıtsız kalmasına yol açan çok sayıda yapısal engel olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Antropolog Brian Schwimmer Amerika’nın akademik koşullarında karşılaşılan ve Türkiye koşullarına kısmen benzediğini düşündüğüm engelleri şu şekilde özetlemektedir:

Duyumsamazlık ve atalet gibi yaygın sorunlar akademik dünyanın demografik yapısı yüzünden daha da ağırlaşmaktadır. Bölümler, eğitim yaşamlarının son yıllarında yenilikler yapmakta fayda görmeyen 50 yaşın üzerindeki öğretim üyelerinin egemenliğindedir. Ne yazık ki, daralmakta olan iş piyasası genç akademisyenlerin mesleğe girişini kısıtlamakta; iş bulabilenler ise iş güvenliklerinden endişe ederek kabul edilmiş akademik yayın ve başarı yollarından sapmamaktadırlar (1996: 566-7).

Tüm bu güçlü engellere rağmen folklor ve antropoloji dallarında çatlak seslerin giderek artan bir hızla ortaya çıkması durdurulamamıştır. Halen İnternet’i akademik sınırların içine almak için büyük bir uğraş verilmektedir. Folklor alanının önde gelen isimlerinden Barbara Kirshenblatt-Gimblett “Kırtasiye İmparatorluğu’ndan Kağıtsız Yazıhaneye: Geleneğin Biliminin Sınırlarını Sınamak” adlı makalesinde İnternet araştırmalarına ilgi duyan folklorcuları yüreklendiren ve hatta iştahlarını kabartan şu tespitte bulunmaktadır: “folklorcular için elektronik kum havuzu şüphesiz ki sınırsız araştırma olanakları sunmaktadır” (1995: 74). Kirshenblatt-Gimblett, bu yazısında folklorcuların İnternet’te derleyebilecekleri bilgilere örnek olarak “emoticon”ları vermektedir (1995: 75-76). “Emoticon”lar her türlü İnternet haberleşmesinde özgürce kullanılabilen ve çoğumuzun günlük yaşamlarında sıkça karşılaştıkları noktalama işaretleridir:

“gülen yüz” :)

“asıklı yüz” : (

“tepkisiz yüz” : |

Bu sembolleri, ve daha bunlara benzer nicelerini, farklı anlamlarda kullanmak olası ise de, İnternet kullanıcılarının pek çoğu anlamlar konusunda hemfikirdir. Göstergebilimsel incelemelere ek olarak, folklor ve antropoloji, kullanımda karşılaşılan yöresel ve kişisel anlam farklılıkları, incelikleri, ve bunların toplulukların kültürleriyle etkileşimleri üzerine de araştırmalar, derlemeler yapabilir.

İnternet’te derlenebilecek bilgilere bir diğer örnek de “Online Multiplayer Language” denilen “çok

katılımcılı sanal bilgisayar oyunları dili”dir. Barry Brenesal’ın belirttiği üzere çeşitli kısaltmalardan oluşan bu dil, sanal uzayda bir araya gelip oyun oynayan kullanıcıların hızlı ve etkili bir şekilde haberleşmelerini sağlamak üzere oluşturulmuştur (1998: 53). Zaman içinde oyunların gelişimine paralel olarak değişim gösteren bu dil de “emoticon”lar gibi folklor araştırmalarına konu olabilir. Bu gibi sanal konuları bırakıp folkloru ve antropolojiyi “gerçekler” dünyasına davet eden araştırmacılara, Amerika’da sanal karakterleri oyun idarecileri tarafından silinen gençlerin intiharlarına sıkça rastlandığını anımsatmak ve “hakikat alemi”ni belirlemenin o kadar da kolay bir iş olmadığını söylemek zorundayım. Yaşamın tüm gerçeklikleri, bize kişisel olarak ne kadar sanal ve de yapay görünürlerse görünsünler, araştırmacı iştahlarımız kabartan bilgi kırıntıları olarak görülmelidirler. Unutulmamalı ki, folklor ve antropolojiye çizdiğimiz sınırlar, ve bu sınırları çizerken dışladığımız bilgi ve konular, mutlak bir bilimsellikten çok ideolojik gerekçelerin ve dolayısıyla da iktidar ilişkilerinin sonucu olarak belirlenmiştir. Bu yüzden, İnternet ve benzeri güncel konuları, antropoloji ve folklor gibi bilimlerin akademik sınırlarının dışında bırakmak isteyenlerin, ne tür bir hegemonik çerçeveyi dayatmakta oldukları iyi tahlil edilmelidir.

Son olarak, kendi etnografik alan çalışmam sırasında beni bu konuları sorgulamaya yönlendiren gelişmelerden birkaçını sunmak istiyorum. Kızılbaz-Alevi-Bektaşlı topluluklarının güncel deneyimleri üzerine 1996 yılından beri sürdürdüğüm siyasal-antropolojik çalışmalar sırasında sıkça karşılaştığım sorunlardan birisi bu geleneklerin tarihi “kalıntı”lardan (“eski müessese bakiyesi”) ibaret olduğuna inanan kişilerin kendi güncel ve gündelik deneyimlerini değersiz görerek, bana ısrarla “bozulma”, “kirlenme” öncesi “arı” bir geçmişini anlatma istekleriydi. Gençlerin kendilerine yöneltilen soruları yaşlılara havale etmesi, yaşlıların ise yaşadıklarından veya anımsadıklarından çok duydukları ya da okudukları bir “arı” geçmişini anlatmaları şeklinde ortaya konan bu istek, folklor ve antropolojinin araştırma alanını “kalıntı”larla sınırlamak isteyen bilim insanlarının yaklaşımına benzerlik gösteriyordu. İnternet’te Alevilik gibi “gelenek-dışı” bir konu gündeme geldiğinde olaylar daha da karmaşıklılaşıyordu.

İnternet’te Alevilik konulu web siteleri 1997 yılından itibaren açılmaya başlamıştı. Alevi Bektaşlı Araştırmaları Sitesi

[www.alevibektasi.org] editörlerinden Ali Yaman, 1998 yılında Cem dergisinde yayınlanan bir makalesinde bu gelişmeye dikkat çekmiş, fakat bu yazı gözlerden kaçmıştı. Ben sanal alemdeki Alevilik’in, Alevilik araştırmaları açısından hiç de sanal bir olgu olmadığını düşünüyorum, güncel gelişmeleri incelerken bu konuların göz ardı edilemeyeceğini düşünüyordum. Cumhuriyet ile birlikte yurttaş olarak yeni bir kimlik kazanan Aleviler, nasıl Osmanlılar dönemindeki Aleviler’den farklılıklar gösteriyorsa, İnternet ile birlikte “nettaş” kimliğini de kazanan Aleviler, salt yurttaş olan Aleviler’den farklıydılar. Bu yazımda “Alevi nettaş” kavramı ile Alevi inancını ya da kültürünü ana kimliklerinden biri olarak İnternet’teki sanal yaşamlarında sahiplenilen ve ifade eden, ve de bu yolla sanal dünyada oluşagelen Alevi sanal-cemaatinin üyeleri olarak söz edebileceğimiz kişileri kastediyorum. Bu Alevi nettaşların da oluşmakta, değişmekte ve yeniden üretilmekte olan gelenekleri ve herşeyden önemlisi araştırılmaya değer gerçeklikte bir “sanal” yaşamları vardı. Bu nettaş Aleviler’in birçoğu da “sanal” deneyimlerinin gerçekliğinin farkındaydılar ki, kendilerine İnternet üzerinden e-posta ile yönelttiğim soruları birçoğu büyük bir içtenlikle yanıtlarken, bu

konuları güncel Alevilik’in tam da merkezinde gelişmeler olarak ifade ediyorlardı. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var. Ben ne Alevilik’in artık boyut değiştirerek İnternet Aleviliği şeklini aldığını, ne de İnternet’te gerçek yaşamdakinden kopuk ve bağımsız ayrı bir Alevilik’in olduğunu öne sürüyorum. Aksine bugün İnternet’teki Alevilik deneyiminin de, Alevilik gerçeği dediğimiz bütünlüğü oluşturan öğelerden biri olduğunu vurgulamak istiyorum. Alevilik’in yeniden üretim sürecinde sanal ve “gerçek” yaşamdaki farklı Alevilik deneyimlerinin durmaksızın iletişim ve etkileşim içinde olduğunun altını çizmek isterim. Bu da antropologların ve halkbilimcilerin, sanal dünyada yapılacak alan çalışmalarının kuramsal ve yöntembilimsel altyapılarını en kısa zamanda oluşturmalarını zorunlu kılmaktadır.

Geleneğin bilimlerinin sınırlarının zorlanması kuramsal ve yöntembilimsel açılımları sunan araştırmacıların tekelinde değildir. Gelenekleri yaratan, dönüştüren ve de yeniden üreten insanların emekleri ve düşünceleri, geleneklerin, onların dayandığı yaşamların, ve onların ifadesi olan kuramların merkezindedir. Bu yüzden İnternet’teki web sitelerinde, sohbet kanallarında, oyunlarda, e-posta yazışmalarında, ve haklayıcılar (hacker) dünyasında, kısaca sanal ortamın çeşitli uzantılarında yaşanan Alevilik’in ve Alevi “nettaş”lığının folklorik ve antropolojik araştırmalarının ihmal edilmesi, tahmin edebileceğimizden çok daha kısa bir süre içinde bizleri eski Alevi nettaş “müesseselerinin bakiyesi”nin peşinden sızlanma aşamasına getirecektir. Çünkü Almanya’da yaşayan bir Alevi “nettaş”ın ağzından aşağıdaki dörtlüğü, bu kendine özgü biçimiyle ancak İnternet’ten ve de elimizi çabuk tutarsak derleyebiliriz:

“ilk oence bebeddik yattik

sonra emeklemeye başladik

simdi ise ayaga kalktik

kosmaya basladik ...”

Kaynakça

Boratav, Pertev Naili. 2000. Halk Edebiyatı Dersleri. İstanbul:

Tarih Vakfı Yayınları.

Brenesal, Barry. 1998. “A Newbie Guide to Online Gaming” PC Games
. 5(5):52-53.

Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. 1995. “From the Paperwork Empire to the Paperless Office: Testing the Limits of the ‘Science of Tradition.’” Regina Bendix and Rosemary Lévy Zumwalt (der.), Folklore Interpreted: Essays in Honor of Alan Dundes içinde. New York: Garland Publishing, Inc.

>Ogburn, Joyce L. 1997. “On Anthropology and the Internet.” Current Anthropology
. 38(2):286-7.

Schwimmer, Brian. 1996. “Anthropology on the Internet: A review and evaluation of Networked Resources.” Current Anthropology. 37(3):561-568.

Yaman, Ali. 1998. “Alevilik Internette.” Cem.75: 3-4.

* Bu makalenin oluşumuna, değerli eleştiri ve görüşleriyle katkıda bulunan Nuriye Özkan, Tuğba Tanyeri-Erdemir ve Vatan Özgül’e teşekkürü bir borç bilirim. Bu eseri, eğitimimde büyük emekleri geçen sevgili babaannem Güzide Erdemir’e ithaf ediyorum.